

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 16 februari 2023

Mål nr

B 3139-22

PARTER

I

Klagande

CF

Ombud och offentlig försvarare: Advokat SS

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

II

Klagande

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

Motpart

CF

Ombud och offentlig försvarare: Advokat SS

SAKEN

Ringa vapenbrott

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2022-04-11 i mål B 2188-21

DOMSLUT

Högsta domstolen avslår överklagandena.

SS ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av CF i Högsta domstolen med skäligen 47 475 kr. Av beloppet avser 36 900 kr arbete, 1 080 kr tidsspillan och 9 495 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

CF har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet.

Riksåklagaren har yrkat att CF ska dömas för vapenbrott, ringa brott, även såvitt avser åtalspunkt 1.2 och att påföljden ska bestämmas till 60 dagsböter.

Var och en av parterna har motsatt sig motpartens ändringsyrkande.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. CF åtalades för två fall av vapenbrott, ringa brott. Enligt åtalet hade han den 27 september 2018, uppsåtligen eller av oaktsamhet, innehaft dels två burkar tillståndspliktig pepparspray (åtalpunkt 1.1), dels en tillståndspliktig revolver utan att ha rätt till det (åtalpunkt 1.2).
2. Tingsrätten dömde CF i enlighet med åtalet men fann det endast visat att han begått gärningarna av oaktsamhet. Påföljden bestämdes till 60 dagsböter om 90 kr.
3. Hovrätten har bedömt att innehavet av revolvren inte är tillståndspliktig och har ogillat åtalet i den delen. Beträffande de två burkarna med pepparspray har hovrätten gjort samma bedömning som tingsrätten. Påföljden har bestämts till 30 dagsböter om 90 kr.
4. I Högsta domstolen har riksåklagaren endast gjort gällande att CF varit oaktsam.

Vad målet gäller

5. Målet rör vapenbrott och särskilt avgränsningen av det straffbara området vid tillämpning av undantaget från tillståndsplikten för effektbegränsade luftvapen i 2 kap. 1 § andra stycket vapenlagen (1996:67).

Kontroll av innehav av vapen och ammunition

6. Genom vapenlagens bestämmelser är innehav och bruk av vapen och ammunition föremål för en sträng kontroll. Huvudsyftet med kontrollen är att motverka missbruk av skjutvapen och att i möjligaste mån förhindra

olyckshändelser i samband med hanteringen av sådana vapen. Av särskild betydelse är också strävan att förhindra att vapen används i brottslig verksamhet. (Se prop. 1995/96:52 s. 26.)

7. Det krävs tillstånd av Polismyndigheten för att inneha skjutvapen eller ammunition. Den som har tillstånd eller rätt att inneha ett visst vapen för skjutning får utan särskilt tillstånd inneha ammunition till vapnet om ammunitionen är avsedd för samma ändamål som tillståndet eller rätten till innehav av vapnet avser. (Se 2 kap. 1, 2 och 8 §§ vapenlagen.)

Omfattningen av tillståndsplikten

Skjutvapen och ammunition

8. Tillståndsplikten omfattar i första hand skjutvapen och ammunition. Med skjutvapen förstås vapen med vilka kulor, hagel, harpuner eller andra projektiler kan skjutas ut med hjälp av krutladdningar, kolsyreladdningar, komprimerad luft eller andra liknande utskjutningsmedel. Med ammunition förstås patroner och projektiler till handvapen som vapenlagen tillämpas på, samt tändhattar och andra tändmedel till sådana patroner och projektiler. (Se 1 kap. 2 och 5 §§ vapenlagen.)

Vissa anordningar

9. Vad som sägs om skjutvapen gäller också vissa vapen och anordningar som inte omfattas av definitionen i 1 kap. 2 § vapenlagen. De anges i punkterna a–h i 1 kap. 3 §. Bland annat omfattas anordningar som gör att skjutvapen kan användas med annan ammunition än de är avsedda för (se 3 § h). Bestämmelsen avser särskilt instickspipor, reduceringspatroner och liknande anordningar (jfr Fredrik Landgren och Kazimir Åberg, Vapenlagen. En kommentar, 2 uppl. 2023, s. 35).

10. Av 1 kap. 3 § framgår också att vad som sägs om skjutvapen gäller även tårgasanordningar och andra till verkan och ändamål jämförliga anordningar (se 3 § e). Det är enligt förarbetena fråga om sprayer med olika slag av tårretande ämnen. Utmärkande för de ämnen som klassificeras som tårgas är att de har en omedelbart retande effekt på ögon, hud och slemhinnor redan i låga koncentrationer. Sprayer av det slaget används av den svenska polisen. En annan grupp av sprayer innehåller olika typer av pepparextrakt där den aktiva substansen är capsaicin. Det kan också förekomma sprayer som innehåller substanser med morfinliknande effekter som ger en temporär bedövning eller förlamning. I förarbetena anges att de två sistnämnda slagen av sprayer är sådana som omfattas av begreppet ”andra till verkan och ändamål jämförliga anordningar”. Sprayer som innehåller ämnen som inte är direkt irritationsframkallande, t.ex. livsmedelsfärg, anges däremot falla utanför vapenlagens tillståndsplikt. (Jfr prop. 1995/96:52 s. 68 f.)

Undantag för effektbegränsade vapen

11. Av 2 kap. 1 § andra stycket vapenlagen följer att tillstånd inte krävs för den som har fyllt 18 år om vapnet har en begränsad effekt i förhållande till andra jämförliga skjutvapen (effektbegränsade vapen). Det förutsätter att vapnet antingen är ett kolsyre-, luft- eller fjädervapen eller ett vapen med ett annat liknande utskjutningsmedel och är avsett för målskjutning, eller ett harpunvapen.

12. I förarbetena till motsvarande äldre bestämmelser anges att det måste vara fråga om vapen med en i förhållande till andra jämförliga skjutvapen begränsad effekt för att undantaget ska gälla och att mera avancerade typer av luft- och fjädervapen ska vara tillståndspliktiga. Gränsdragningen mellan tillståndsfria och tillståndspliktiga vapen ska ske med utgångspunkt i vapnets prestanda, t.ex. kulans rörelseenergi då den lämnar vapnet, vapnets räckvidd

liksom om vapnet är utrustat med sådana tekniska anordningar som gör det möjligt att påverka trycket i vapnet så att detta blir avsevärt högre än som är normalt för vapen av denna typ. (Jfr prop. 1973:166 s. 135.)

13. Regeringen får meddela föreskrifter om att anslagsenergin eller utgångshastigheten hos en projektil från ett skjutvapen ska understiga ett visst värde eller att vapnet ska vara konstruerat på ett visst sätt för att vapnet ska anses effektbegränsat (se 11 kap. 1 § b).

14. Föreskrifter har meddelats i 1 kap. 2 § vapenförordningen (1996:70) och tar sikte på vapnets effekt. Där anges att ett kolsyre-, luft- eller fjädervapen ska anses ha sådan begränsad effekt som avses i 2 kap. 1 § vapenlagen om en projektil från vapnet fyra meter från pipans mynning har en anslagsenergi som är mindre än 10 joule.

Straffansvar för innehav av vapen och ammunition

Vapenbrott

15. Den som uppsåtligen innehar ett skjutvapen utan att ha rätt till det döms för vapenbrott till fängelse i högst tre år. Om gärningen har begåtts av oaktsamhet eller om brottet är ringa döms till böter eller fängelse i högst sex månader. (Se 9 kap. 1 § vapenlagen.)

16. Som ringa brott bedöms överträdelser av bagatellartad karaktär, exempelvis om någon utan tillstånd har ett äldre vapen för vilket saknas passande ammunition här i landet eller ett vapen som är tillståndspliktigt men obrukbart. Det finns ett större utrymme för att bedöma en gärning som ringa brott när det gäller andra typer av vapen än eldvapen, t.ex. luftvapen och tårgasanordningar. (Jfr prop. 1973:166 s. 147 f. samt Landgren och Åberg, a.a., s. 242 f.)

17. Den subjektiva täckningen – den åtalades uppsåt eller oaktsamhet – ska omfatta såväl de faktiska omständigheter som konstituerar gärningen som rätten att inneha vapnet, dvs. om vapnet är tillståndspliktigt.

18. Kravet på aktsamhet ska vid vapenbrott ställas högt. Det finns därför en skyldighet att i rimlig utsträckning kontrollera om ett vapen är undantaget från kravet på tillstånd. (Jfr prop. 1973:166 s. 148 samt Landgren och Åberg, a.a., s. 241.)

Missbruk av rätten att inneha vapen m.m.

19. I en särskild bestämmelse har straffbelagts att uppsåtligen eller av oaktsamhet missbruka rätten att inneha ett skjutvapen genom att använda det för något annat ändamål än det som innehavaren är berättigad till. Det är också straffbelagt att inneha ammunition utan att ha rätt till det. Straffskalan är böter eller fängelse i sex månader. (Se 9 kap. 2 § a och d vapenlagen.)

Legalitetsprincipen och tolkningen av straffbestämmelser

20. Inom straffrätten gäller legalitetsprincipen som primärt innebär att ingen kan straffas för en gärning som inte var straffbelagd när gärningen begicks. Det brukar talas om att legalitetsprincipen innehåller ett föreskriftskrav, ett analogiförbud och ett förbud mot retroaktiv strafflagstiftning. Principen fungerar som en garanti för rättssäkerheten genom att den ställer krav på lagstiftningen som innebär att den enskilde ska kunna förutse att han eller hon kan bli föremål för ett straffrättsligt ingripande. I detta ligger ett s.k. obestämdhetsförbud som innebär att ett straffbud måste vara i rimlig grad bestämt till sin utformning; straffbestämmelser måste vara begripliga och i tillräcklig grad tydliga. (Jfr ”Dödsboets vapen” NJA 2019 s. 1041 p. 12 med där gjord hänvisning.)

21. En straffbestämmelses ordalydelse sätter gränser för vad som kan inordnas under bestämmelsen; tolkningen kan endast i mycket begränsad utsträckning grundas på allmänna ändamålsskäl (jfr ”Dödsboets vapen” p. 13). En tolkning som har vunnit hävd i rättspraxis bör inte frångås utan tungt vägande skäl (jfr NJA 1994 s. 480).

Innehav av vapen av det slag som är aktuellt i målet

Den aktuella revolvern

22. CF har innehaft den revolver som åtalet avser. Det som ska prövas är om han ska dömas för vapenbrott på grund av innehavet. Avgörande för den frågan är om revolvern omfattas av undantaget för effektbegränsade vapen eller om den är att anse som tillståndspliktig.

23. Av utredningen framgår att revolvern är av det tyska märket ME Sportwaffen, modell Singel-Action Army 5.5 D. Revolvern är avsedd för särskilda tryckluftspatroner (TAC-patroner) som innehåller en tryckbehållare, ventilmekanism och en luftvapenkula. Patronens ventilmekanism påverkas vid avfyrning av ett tändstift som drivs fram av vapnets hane. Konstruktionen för avfyrning av vapen av detta slag överensstämmer i stort med den hos konventionella skarpa skjutvapen.

Omfattas en revolver av detta slag av undantaget för effektbegränsade luftvapen?

24. Riksåklagaren har gjort gällande att den konstruktion som den aktuella revolvern har – den är ett vapen av Brocock-typ – innebär att den inte ska bedömas som ett luftvapen. Skälet till detta är enligt riksåklagaren dels att

avfyrningen sker med ett slagstift, dels att det inte är själva vapnet som drivs av luft, utan patronerna. Konstruktionen gör att revolvren kan laddas och avfyras med krutpatroner, som kan vara TAC-patroner som har manipulerats eller patroner med samma utformning som TAC-patroner (instickspatroner). Med hänsyn till det sagda kan enligt riksåklagaren ett vapen av Brocock-typ i vart fall inte anses vara effektbegränsat.

25. En förutsättning för att undantaget från tillståndsplikten för effektbegränsade vapen ska vara tillämpligt är att det är fråga om ett vapen av det slag som anges i 2 kap. 1 § andra stycket vapenlagen, i det här fallet ett luftvapen. Det finns inte någon definition av luftvapen i lagstiftningen eller i någon föreskrift. Bedömningen får därför utgå från vad som är typiskt för just luftvapen med begränsad effekt. Ändamålsöverbäganden kan däremot inte ges något avgörande inflytande på bedömningen.

26. Vid bedömningen av om ett visst vapen är ett luftvapen blir det med den utgångspunkten av betydelse hur vapnet är konstruerat och hur det är avsett att användas (jfr bestämmelsen om straffansvar för annan användning av ett vapen än innehavaren är berättigad till i 9 kap. 2 § a, jfr också 1 kap. 3 § h). Av betydelse vid bedömningen blir också hur begreppet luftvapen i allmänhet används och också om ett visst slag av vapen under lång tid har betraktats – och har använts – som luftvapen. En helhetsbedömning får göras där samtliga relevanta omständigheter beaktas.

27. Gränsdragningen mellan tillståndspliktiga och inte tillståndspliktiga vapen kan i vissa fall bli svår. Om ett vapen saluförs som ett luftvapen men det av omständigheterna framgår att det egentligen är avsett att användas som ett konventionellt, skarpt, vapen bör det inte omfattas av undantaget för effekt-

begränsade vapen. Detsamma bör gälla om ett vapen är konstruerat för att kunna användas på flera olika sätt, t.ex. så att både luft och krut ska kunna användas som utskjutningsmedel.

28. Det kan förekomma att ett vapen som från början faller utanför tillståndsplikten därefter modifieras på ett sådant sätt att effekten av vapnet ökar, t.ex. genom användning av krutpatroner. Vapnet kommer då vanligen att bli tillståndspliktigt. Motsvarande bedömning får göras avseende ett vapen som annars är att anse som ett effektbegränsat luftvapen om det har försetts med patroner som inte är avsedda för vapnet och som ger det en högre effekt.

29. Ett effektbegränsat luftvapen blir däremot inte tillståndspliktigt – och innehavet därmed inte straffbart – enbart för att möjligheten finns att använda exempelvis manipulerade luftpatroner eller särskilda instickspatroner som gör att vapnet kan användas med krut på ett sätt som vapnet inte är avsett för.

30. Det sagda innebär att regleringen avseende effektbegränsade luftvapen inte ska tillämpas så att ett vapen anses utgöra ett luftvapen endast om det, i omodifierat skick, kan användas enbart med luft som utskjutningsmedel.

31. Det förhållandet att ett luftvapen genom sin konstruktion lätt kan användas med krut, och därmed ha en effekt som närmar sig den hos konventionella skarpa vapen, påverkar förvisso vapnets farlighet. Det kan, som riksåklagaren har påpekat, tala för att ett sådant vapen bör vara tillståndspliktigt. Att åstadkomma en sådan ordning får dock vara en fråga för lagstiftningen, inte minst av tydlighets- och förutsebarhetsskäl (se p. 20 och 21). Det finns dessutom redan i dag en möjlighet för regeringen att meddela föreskrifter om att ett luftvapen ska vara konstruerat på ett visst sätt för att vapnet ska anses effektbegränsat (se p. 13).

Bedömningen i detta fall*Revolvern*

32. I enlighet med det som anförts i det föregående är den revolver som CF har innehaft i omodifierat skick att anse som ett luftvapen. Den har inte en högre effekt än 10 joule om den används med de TAC-patroner som den är avsedd att användas med. Revolvern har inte varit försedd med TAC-patroner som har manipulerats eller med särskilda instickspatroner. CF har alltså inte innehaft ett tillståndspliktigt vapen.

33. Åtalet i denna del ska därmed, som hovrätten funnit, ogillas och riksåklagarens överklagande avslås.

Sprayburkarna

34. CF har innehaft de burkar med pepparspray som åtalet i åtalpunkt 1.1 avser. Det framgår av märkningen, liksom av den analys som gjorts, att de innehåller det tårretande ämnet capsaicin. Det är alltså fråga om anordningar som till verkan och ändamål är jämförliga med en tårgasanordning (se p. 10). Som hovrätten har funnit har CF varit oaktsam i förhållande till att burkarna omfattas av tillståndsplikt. Han ska således dömas i enlighet med åtalet i denna del.

Påföljden

35. CF bör dömas till det bötesstraff som hovrätten har bestämt.

Försvrarersättningen

36. SS får med hänsyn till målets karaktär och omfattning anses skäligen tillgodosedd med ersättning för arbete motsvarande 25 timmar.

I avgörandet har deltagit justitieråden Johnny Herre, Sten Andersson, Stefan Johansson, Cecilia Renfors (referent) och Christine Lager
Föredragande har varit justitiesekreteraren Martina Bozzo